

Виявлено протиріччя між сучасними вимогами до кваліфікації молодих спеціалістів та фактичним рівнем їх підготовки; між постійним зростанням обсягу знань і низьким творчим рівнем студентів. У досліджуваних виявлено різний рівень інтелекту: різну швидкість мислення, наполегливості, самоконтролю. Рівень розвитку інтелектуально-творчого потенціалу молоді знаходиться на нижній межі середньостатистичної норми.

3. Креативний потенціал менеджера виявляється у здатності особистості ставити і вирішувати нові завдання у сфері своєї діяльності, підходити до вирішення конкретної справи нестандартно, самостійно, оптимально.

4. З'ясовано, що високі показники креативного потенціалу та особистісних якостей майбутніх менеджерів впливають на ефективність управлінської діяльності, на самореалізацію. Емпіричне дослідження виявило, що психологічними чинниками, які впливають на оптимізацію підготовки студентів до управлінської діяльності, є наступні: індивідуальні властивості особистості, комунікативні характеристики групи, особливості організації навчального процесу у вищому навчальному закладі та ін.

5. В процесі роботи виявлено необхідність використання передових освітніх технологій і методик підготовки майбутніх фахівців. Розроблено систему психологічних засобів та рекомендацій для цілеспрямованого формування креативності.

Література

1. Бандурка А.М. Психология управления. / А.М.Бандурка, Бочарова С.П., Землянская Е.В. – «Фортуна-пресс» - «Реноме», Харьков – Симферополь, 2003. – 338 с.
2. Карамушка Л.М. Психология освітнього менеджменту / Л.М.Карамушка – К.: Либідь, 2004. – 424 с.
3. Коломінський Н.Л. Психология менеджменту в освіті (Соціально-психологічний аспект). / Н.Л. Коломінський – К.: МАУП, 2000. – 286 с.
4. Лукичева Л.И. Управление персоналом: Учебное пособие. / Л.И.Лукичева – М.: Омега-Л, 2004. -264 с.

Відомості про авторів:

Харцій Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології Харківської державної академії культури;

Перевозна Тетяна Олексіївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології Харківської державної академії культури.

Статтю подано до друку 14.04.2015.

УДК 159.9.072.7 : 372.3 (043.5)

© Н. Ю. Цибуляк, 2015 р.

Н. Ю. Цибуляк (м. Бердянськ)

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У роботі розкрито суть і значення спостережливості як професійно важливої якості майбутніх вихователів дошкільних освітніх установ. Визначено та обґрунтовано компоненти, критерії та показники розвитку досліджуваної якості. Визначено психолого-педагогічні умови розвитку спостережливості як професійно важливої якості майбутніх вихователів. Проаналізовано результати апробації психолого-педагогічної програми оптимізації розвитку спостережливості майбутніх вихователів, яка являє собою цілісну систему роботи зі студентами та викладачами. Її структурну та змістовну цілісність забезпечував комплекс

заходів. Доведено, що впровадження психолого-педагогічної програми сприяє позитивній динаміці розвитку спостережливості студентів - майбутніх вихователів.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, розвиток, професійні якості, вихователі.

В работе раскрыта суть и значение наблюдательности как профессионально важного качества будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений. Определены и обоснованы компоненты, критерии и показатели развития исследуемого качества. Определены психолого-педагогические условия развития наблюдательности как профессионально важного качества будущих воспитателей. Проанализированы результаты апробации психолого-педагогической программы оптимизации развития наблюдательности будущих воспитателей, которая представляет собой целостную систему работы со студентами и преподавателями. Ее структурную и содержательную целостность обеспечивал комплекс мероприятий. Доказано, что внедрение психолого-педагогической программы способствует положительной динамике развития наблюдательности студентов – будущих воспитателей.

Ключевые слова: психолого-педагогические условия, развитие, профессиональные качества, воспитатели.

The article concerns content of the notion “observation” as a professionally important quality of future educators of preschool educational establishments has been deepened; components (motivational-purpose, cognitive, operational), criteria (inducements and purposes of manifestation the observation, sophistication of cognitive process, formation of action methods) of the development of research quality have been defined; favorable conditions of its development have been defined. The program of the development of observation of future educators of preschool educational establishments has been grounded. This program has been represents an integrated system of work with students and teachers. Its structural integrity and meaningful complex of measures provided. The effectiveness of the program of development of research quality has been presented and proved.

Keywords: psychological and pedagogical conditions, development, professional quality educators.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміни державної політики в галузі дошкільної освіти зумовлюють підвищення вимог до професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів. Це передбачає не тільки оволодіння ними необхідними знаннями, уміннями та навичками, а й розвиток комплексу професійно важливих якостей. Серед цих якостей особливе значення має спостережливість, яка, виступаючи основою пізнання й розуміння індивідуальної своєрідності дитини, стає запорукою гуманізації та індивідуалізації освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі, визначає успішність, ефективність і результативність педагогічної діяльності. Тому проблема розвитку спостережливості знаходить відображення у Галузевому стандарті вищої освіти з напрямку підготовки «Дошкільна освіта».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує інтерес науковців до проблеми спостережливості та багатоплановість підходів до розуміння сутності цього поняття. Воно розглядається як здібність (С. Головін, Г. Костюк та ін.), якість особистості (С. Максименко, Д. Ніколенко та ін.), її риса (М. Гамезо, О. Петрова та ін.), складова соціально-перцептивної компетентності фахівців (В. Зазикін, І. Кулькова та ін.) тощо. У фокусі нашої уваги знаходяться праці, в яких спостережливість визначається як професійно важлива якість для представників різних спеціальностей: держслужбовців (Ю. Терещенко, Д. Ніколенко та ін.), юристів (І. Абакумова, О. Столяренко та ін.), психологів (Л. Рєгуш, В. Ковальов, В. Кузьменко та ін.),

учителів (Г. Кислова, Л. Колодіна, В. Лежніна, Т. Мандрикіна, О. Телєєва та ін.) тощо. Зокрема в процесі вивчення спостережливості майбутніх учителів виявлено: психологічні особливості її формування (Г. Кислова), вплив спостережливості на ефективність педагогічної взаємодії (Л. Колодіна), взаємозв'язок між проявом цієї якості та точністю емпіричних прогнозів (В. Лежніна), педагогічні особливості формування спостережливості в процесі спілкування (Т. Мандрикіна), ефективність використання тренінгових вправ для її розвитку (О. Телєєва).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Незважаючи на інтерес науковців до проблеми спостережливості, у наукових доробках відсутні фундаментальні дослідження з проблеми розвитку спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, тоді як її вивчення дозволить розв'язати суперечності між сучасними вимогами до прояву спостережливості та теоретичним обґрунтуванням, а також реальною практикою її розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх вихователів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Робота присвячена висвітленню ефективності психолого-педагогічної програми оптимізації розвитку спостережливості як професійно важливої якості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж розкрити особливості програми оптимізації розвитку спостережливості майбутніх вихователів, розкриємо її сутність і психологічні особливості прояву в процесі фахової підготовки.

Під спостережливістю розуміємо професійно важливу якість майбутніх вихователів, сутність якої полягає в фіксації та інтерпретації суттєвих і, навіть, малопомітних зовнішніх проявів індивідуальних особливостей суб'єктів освітнього процесу дошкільного навчального закладу. Предметом спостережливості як професійно важливої якості майбутніх педагогів виступають індивідуальні особливості суб'єктів освітнього процесу дошкільного навчального закладу (дітей, батьків, педагогів).

Важливим питанням при вивченні сутності та специфіки спостережливості майбутніх вихователів є визначення тих зовнішніх проявів індивідуальних особливостей суб'єктів освітнього процесу дошкільного навчального закладу, фіксація та інтерпретація яких дозволить пізнавати та розуміти їх внутрішній світ. Психологічна наука виокремлює та вивчає низку зовнішніх проявів особистості, через які достатньо адекватно виражається її внутрішній світ. До цих проявів науковці (О. Асмолов, С. Бібе, О. Бодальов, В. Зазикін, Б. Єремєєв, В. Лабунська, В. Панфьоров, О. Петрова, В. Морозов, Л. Карлі, С. Кондратьєва, К. Лоебер та інші) відносять вербальні (мова, її зміст, спрямованість, логічність, тривалість, особливості лексики, граматики, фонетики тощо) та невербальні ознаки (проявляються у певній знаковій формі без допомоги мовних і мовленнєвих засобів: виразні рухи, міміка та пантоміміка, жести, експресія обличчя, очей, тіла; руху, переміщення та пози, фізичний вплив на іншу людину тощо).

Спостережливість майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів підпорядкована та спрямована на успішне й результативне здійснення педагогічної діяльності та творчу самореалізацію, що передбачає вирішення основного завдання дошкільної освіти – розвиток та проектування особистості дитини. Це знаходить практичну реалізацію в тому, що спостережливий вихователь здатний до: організації та здійснення навчально-виховної роботи, яка сприяє формуванню цілісної, гармонійної та різнобічно розвиненої особистості дитини дошкільного віку; пізнання та розуміння внутрішнього світу дитини, її рис характеру й звичок, схильностей і здібностей, потреб та інтересів, почуттів і переживань, пошуків і роздумів, що є підґрунтям для виявлення тенденцій розвитку дошкільника та прогнозування індивідуальних варіантів становлення її особистості; розуміння причин поведінки дитини, її цілей, думок, намірів у певній ситуації життєдіяльності, відокремивши істотне від неістотного, головне від другорядного, розкривши психологічні зв'язки між цими проявами; побудови та здійснення особистісно орієнтованого та

індивідуально-диференційованого освітнього процесу, визначення ефективності методів і прийомів, створення розвивального середовища, внесення ситуативних і стратегічних змін у педагогічну діяльність для активізації внутрішніх ресурсів дитини; виявлення особливостей розвитку не тільки окремого дошкільника, а й дитячого колективу (взаємодія між дітьми, їх взаємостосунки, соціальний статус тощо); визначення наявної моделі сімейних взаємостосунків, стилю сімейного виховання, сформованості прихильності дитини до батьків, типу ставлення до них тощо; встановлення ефективності впливу методів і прийомів роботи з батьками та надання їм можливості відчувати розуміння, інтерес, допомогу, що слугує фундаментом для побудови ефективної співпраці з родиною; створення передумов для пошуку власного індивідуального творчого шляху самореалізації у професійній діяльності, упровадженні власної методологічної позиції в педагогічний процес, обґрунтування її доцільності й оптимальності. Перелік завдань, вирішення яких залежить від особливостей прояву спостережливості майбутніх вихователів, можна продовжувати, але ми вважаємо, що навели основні вектори її значення для педагогічної діяльності: розвиток особистості дитини, співпраця з родиною та професійний саморозвиток і самореалізація.

Аналіз та узагальнення наукових позицій учених (Л. Регуш, Г. Кислова, В. Ковальов, Д. Ніколенко, М. Шерін та ін.) щодо структури спостережливості представників різних професій і врахування авторського розуміння її сутності дозволяють визначити компоненти спостережливості майбутніх вихователів: мотиваційно-цільовий, когнітивний та операційний. Відповідно до зазначених компонентів обґрунтовано критерії розвитку досліджуваної якості:

1) наявність спонукальних мотивів і цілей прояву спостережливості як професійно важливої якості (показники: професійні мотиви та цілі її прояву; усвідомлення необхідності прояву досліджуваної якості для педагогічної діяльності й творчої самореалізації; домінування професійного інтересу й настанови на пізнання та розуміння індивідуальних особливостей суб'єктів освітнього процесу дошкільного навчального закладу);

2) розвиненість пізнавальних психічних процесів, що становлять основу спостережливості (показники: обсяг сприймання; сприйнятливість; концентрація, стійкість, розподіл уваги; здатність до порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування та узагальнення; обсяг образної та довготривалої пам'яті);

3) сформованість способів дій (показники: визначення необхідних і достатніх зовнішніх проявів індивідуальних особливостей особистості; їх диференціація, порівняння та адекватна інтерпретація).

Відповідно до вищезазначених критеріїв і показників розвитку спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, нами було визначено психологічні особливості прояву цієї якості [2]. Так, у студентів зафіксовано домінування зовнішніх і формальних спонукальних мотивів і цілей її прояву; достатній рівень розвитку пізнавальних психічних процесів, що забезпечують можливість прояву спостережливості, їх організація залежить від зовнішніх умов і ситуацій; критичний рівень сформованості здатності до визначення, порівняння, диференціації та інтерпретації зовнішніх проявів, що призводить до суттєвих помилок у розумінні зовнішніх проявів індивідуальних особливостей дітей. Наведені дані дозволяють стверджувати про невідповідність рівня сформованості спостережливості тим вимогам, що висувуються до особистості майбутнього вихователя.

Вважаємо, що наведені дані є свідченням відсутності цілеспрямованого розвитку спостережливості як професійно важливої якості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки, що зумовлює необхідність активізації потенційних зовнішніх і внутрішніх ресурсів її розвитку. Для цього нами було розроблено психолого-педагогічну програму оптимізації розвитку цієї якості.

Експериментальною базою дослідження Бердянського державного педагогічного університету та Маріупольського державного університету. У ньому взяли участь викладачі (n = 14) і майбутні вихователі (експериментальна група (ЕГ) – 26 осіб, контрольна (КГ) – 25 студентів).

Мета розвивальної програми полягала в активізації та забезпеченні комплексу сприятливих психолого-педагогічних умов розвитку спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки, а саме: спрямованості змісту навчальних дисциплін і виробничих практик на розвиток спостережливості; використання для цього різних методів і форм організації навчання студентів; сформованості у майбутніх вихователів професійних мотивів фахової підготовки, професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, адекватних і глибоких уявлень щодо сутності спостережливості як професійно важливої якості, а також розвиненості у студентів її адекватної самооцінки, здатності до рефлексії та емпатії.

Теоретичним підґрунтям програми стали особистісно орієнтований (Г. Балл, І. Бех, О. Помиткін, В. Рибалка та ін.), діяльнісний (К. Абульханова-Славська, В. Татенко, Ю. Швалб та ін.), індивідуальний (О. Асмолов, В. Кузьменко та ін.), компетентнісний (Л. Анциферова, І. Зимня, А. Маркова та ін.) та акмеологічний (О. Бодальов, Н. Кузьміна, С. Пальчевський та ін.) підходи, орієнтуючись на які визначено ключові засади розвитку спостережливості як професійно важливої якості майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки: виявлення й розкриття наявних і потенційних можливостей щодо якісного перетворення психологічних особливостей прояву спостережливості, врахування особистісних досягнень кожного студента, визнання пріоритету його індивідуальності та самоцінності, встановлення постійного зворотного зв'язку між суб'єктами освітнього процесу вищої школи, поєднання практико-орієнтованого характеру професійної підготовки з фундаментальністю та проблематизацією змісту освітнього середовища, включення ситуацій вибору й навчального діалогу тощо. Реалізація зазначених положень зумовила дотримання низки принципів (активності в діяльності, гуманізації, самостійності, проблематизації змісту розвивальної програми та її професійної спрямованості тощо).

Психолого-педагогічна програма оптимізації розвитку спостережливості майбутніх вихователів являла собою структурно, змістовно, організаційно цілісний комплекс заходів, який реалізовувався у двох напрямках. Перший напрям програми передбачав налагодження взаємодії та співпраці з викладачами вищої школи, які безпосередньо задіяні у процесі професійної підготовки студентів напряму 6.010101 «Дошкільна освіта». Метою роботи в цьому напрямі формульованого експерименту було активізація наявних і потенційних можливостей проектування та реалізації комплексу сприятливих психолого-педагогічних умов розвитку спостережливості як професійно важливої якості майбутніх фахівців. Для досягнення поставленої мети було проведено науково-методичний семінар «Розвиток спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки». За необхідності педагогам також надавалася консультативна допомога з питань розвитку спостережливості майбутніх вихователів у процесі професійної підготовки.

Очікуваним результатом від роботи з викладачами було забезпечення та реалізація сприятливих психолого-педагогічних умов розвитку спостережливості майбутніх вихователів під час викладання ними навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки (включення окремих тем і питань, спрямованих на розвиток досліджуваної якості, формування в студентів адекватних і глибоких уявлень щодо сутності досліджуваної якості, розвиток мотиваційної та ціннісної сфери майбутніх фахівців тощо), а також керівництва виробничими практиками студентів (планування спеціальних і вдосконалення вже існуючих завдань практики, спонукання майбутніх вихователів до адекватної самооцінки особливостей прояву власної спостережливості як професійно важливої якості тощо).

Другий напрям розвивальної програми передбачав роботу з майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів для безпосереднього впливу на розвиток їхньої спостережливості як професійно важливої якості в процесі професійної підготовки. Основним фасилітуючим

фактором актуалізації цього процесу було визначено проведення спецкурсу в формі професійно-психологічного тренінгу «Тренінг професійної спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів». Оптимальним періодом його впровадження визначено VII семестр. Планувалося проведення 10 тренінгових занять. Загальний обсяг становив 2,5 кредитів ECTS, тобто 75 годин, із яких 36 години відводилося на аудиторну роботу (тренінгові заняття) та 39 годин на самостійну роботу.

Під час професійно-психологічного тренінгу використовувалися різноманітні методи, прийоми та психотехніки: міні-лекції; метод незавершених речень (із подальшим груповим обговоренням); міжгрупове обговорення (представлення робочими групами результатів виконання певних завдань; постановка уточнюючих і проблемних запитань щодо сутності спостережливості; відповіді на поставлені питання тощо); метод «мозкового штурму» (індивідуальний, парний та груповий варіанти, наприклад, стосовно специфіки спостережливості вихователів дошкільних навчальних закладів); виконання творчих завдань (проектів) та їх представлення у вигляді схем, малюнків тощо; фотопрезентація (презентація фотоматеріалів, які відображають зовнішні прояви індивідуально-психологічних особливостей особистості, їх демонстрація за допомогою мультимедія); аналіз професійних ситуацій (обговорення реальних проблемних ситуацій та пошук оптимальних варіантів їх розв'язання); аналіз відеоматеріалів тощо.

До кожного змістового модуля спецкурсу-тренінгу була запропонована низка завдань для самостійної роботи, що спрямовувалася на засвоєння знань і поглиблення уявлень щодо сутності спостережливості, особливостей її прояву як професійно важливої якості, зовнішніх проявів індивідуальних особливостей суб'єктів освітнього процесу дошкільного навчального закладу. Студентам пропонувалося знайти інформаційно-ілюстративний матеріал; розробити блок-схеми; проаналізувати психолого-педагогічні ситуації, вирішення яких залежало від прояву спостережливості як професійно важливої якості; скласти структурно-логічну схему, психологічні кластери, тестові завдання до теми; поповнити власну психолого-педагогічну скарбничку психодіагностичними методиками; створити «портфоліо-скарбичку»; вести щоденник самопізнання тощо.

Для створення та реалізації сприятливих психолого-педагогічних умов розвитку спостережливості як професійно важливої якості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до програм виробничих практик студентів були включені як спеціальні вправи та завдання, так і вдосконалені деякі з усталених і традиційних. При цьому передбачалося поступове ускладнення запропонованих завдань і вправ у межах зони найближчого розвитку майбутніх фахівців. Найбільшу увагу було приділено вдосконаленню змісту педагогічної практики в групах дошкільного віку, оскільки під час її проходження студенти мали змогу перенести в актуальний і потенційний професійні контексти ті позитивні зміни прояву спостережливості, що вже відбулися внаслідок упровадження системи заходів. Зокрема, до програми педагогічної практики в групах дошкільного віку включено низку вправ («Портрет», «Знайди відмінності», «Як звучить дитячий садок», «Угадай, що відбувається», «Завершення дня», «Фарби» та інші), а також удосконалено деякі з усталених і традиційних (складання психолого-педагогічної характеристики, аналіз індивідуальної роботи з дошкільником тощо).

Розвиток спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки відбувався не тільки в межах навчальної, а й виховної роботи. Тому для студентів було організовано професійний клуб «Я – вихователь», участь у якому була добровільною. Його діяльність спрямовувалася на поєднання професійного та особистісного розвитку, що дозволяло майбутнім вихователям визначити наявні потенційні можливості, встановити їх сутність як таких, що характеризують професійну спрямованість, творчий потенціал тощо. Робота зі студентами здійснювалася через різні заходи: зустрічі з вихователями та психологами; спілкування педагогів і студентів на основі щоденника самовдосконалення; проведення семінарів, майстер-класів, кінолекторіїв тощо).

Після впровадження психолого-педагогічної програми було проведено визначення рівня розвитку спостережливості як професійно важливої якості майбутніх вихователів у ЕГ і КГ. Порівняльний аналіз даних засвідчив значну позитивну динаміку її розвитку в ЕГ порівняно з КГ (табл. 1). Найбільш значущі зміни відбулися у розвитку операційного компонента спостережливості майбутніх фахівців ($t = 5,410$ при $p \leq 0,001$). Це проявлялось у тому, що переважна більшість студентів допускала лише незначні й несуттєві помилки при визначенні, диференціації, порівнянні та інтерпретації розпізнавальних проявів індивідуальних особливостей суб'єктів освітнього процесу дошкільного навчального закладу. Значні зміни також зафіксовано у розвитку мотиваційно-цільового компонента спостережливості майбутніх вихователів ($t = 3,803$ при $p \leq 0,001$), що вказує на домінування у студентів пізнавально-професійних мотивів і цілей прояву спостережливості як професійно важливої якості. Також спостерігаються позитивні зрушення у розвитку когнітивного компонента досліджуваної якості ($t = 2,442$ при $p \leq 0,02$), тобто більшість студентів мають достатній рівень розвитку пізнавальних психічних процесів, що становлять основу спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Таблиця 1

Динаміка розвитку спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів

Рівні розвитку	ЕГ (n = 26)				Динаміка, %	КГ (n = 25)				Динаміка, %
	Конст. етап		Контр. етап			Конст. етап		Контр. етап		
	Абс.	%	Абс.	%		Абс.	%	Абс.	%	
Високий	2	7,69	6	23,08	+15,39	3	12,00	3	12,00	0,00
Необхідний	7	26,92	12	46,15	+19,23	6	24,00	7	28,00	+4,00
Критичний	14	53,85	7	26,92	-26,93	14	56,00	13	52,00	-4,00
Неприпустимий	3	11,54	1	3,85	-7,69	2	8,00	2	8,00	0,00

Наведені відмінності в ЕГ є статистично значущими за критерієм К. Пірсона на рівні $p \leq 0,01$, де $\chi^2 = 16,626$. Різнібічний аналіз одержаних даних свідчить про значну позитивну динаміку розвитку спостережливості у майбутніх вихователів ЕГ, тоді як у КГ суттєвих і статистично значущих змін не зафіксовано. Це підтверджує ефективність запропонованої психолого-педагогічної програми розвитку спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, що передбачала забезпечення в процесі професійної підготовки комплексу сприятливих психолого-педагогічних умов.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз та інтерпретація результатів здійсненого дослідження дають підстави сформулювати такі висновки:

1. Спостережливість виступає професійно важливою якістю майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, оскільки від особливостей її прояву залежить ефективність, результативність, продуктивність та здатність до творчої самореалізації у педагогічній діяльності.

2. Психологічною основою розвитку спостережливості як професійно важливої якості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виступає наявність комплексу сприятливих психолого-педагогічних умов у процесі фахової підготовки.

3. Апробація психолого-педагогічної програми оптимізації розвитку спостережливості засвідчила, що активізація та забезпечення сприятливих умов у практиці освітньої діяльності можлива шляхом впровадження низки психолого-педагогічних заходів, які мають бути взаємопов'язаними та взаємозумовленими.

4. Позитивна динаміка розвитку спостережливості у студентів контрольної групи підтвердила тезу про необхідність цілеспрямованого психологічного супроводу для оптимізації розвитку цієї якості у проєкті фахової підготовки.

Перспективи подальших пошуків вбачаємо у поглибленому вивченні психологічних особливостей розвитку спостережливості вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної діяльності

Література

1. *Психологія праці та професійної підготовки особистості* : [навч. посіб.] / Г. О. Балл [та ін.] ; [ред. П. С. Перепелиця, В. В. Рибалка] ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. – Хмельницький : Універ, 2001. – 330 с.
2. *Цибуляк Н.* Психологічні особливості прояву спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Н. Цибуляк // Педагогіка і психологія професійної освіти : [наук.-метод. журнал] / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України та ін. ; [голов. ред. Н. Г. Ничкало]. – 2013. – № 4. – С. 194–202.

Відомості про автора:

Цибуляк Наталія Юріївна – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри прикладної психології та логопедії Бердянського державного педагогічного університету.

Статтю подано до друку 25.03.2015.

УДК 159.922.76-056.49:159.964.21

© О. М. Чайковська, 2015 р.

О. М. Чайковська (м. Кам'янець-Подільський)

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОСТІ ЗА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИМ КОМПОНЕНТОМ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті розглянуто особливості конфліктності за емоційно-вольовим компонентом у підлітків, схильних до девіантної поведінки, адже все більше зростає науковий інтерес до проблеми девіантних проявів серед неповнолітніх та їх профілактики. Емпіричним шляхом встановлено, що існують статистично підтвержені відмінності в рівнях конфліктності за емоційно-вольовим компонентом серед трьох підгруп підлітків, а саме з високим, середнім і низьким рівнями схильності до девіантної поведінки. Конфліктність підлітків за емоційно-вольовим компонентом зростає зі зростанням їхньої схильності до девіантної поведінки. Корекція конфліктності у підлітків, схильних до девіантної поведінки передбачає зниження рівня імпульсивності, поліпшення самоконтролю в спілкуванні, збільшення емоційної стабільності, нормалізація тривожності в бік більш небайдужого і сенситивного ставлення до навколишніх подій.

Ключові слова: конфліктність, девіантна поведінка, корекція, емоційність-вольовий компонент, розвиток особистості.

В статье рассмотрены особенности конфликтности по эмоционально-волевому компоненту у подростков, склонных к девиантному поведению, ведь все больше растет научный интерес к проблеме девиантных проявлений среди несовершеннолетних и их профилактики. Эмпирическим путем установлено, что существуют статистически подтвержденные различия в уровнях конфликтности по эмоционально-волевому компоненту среди трех подгрупп подростков, а именно с высоким, средним и низким уровнями склонности к девиантному поведению. Конфликтность подростков по эмоционально-волевому